

Степаненко Оксана Іванівна
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку та консалтингу,
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-291-6-32>

ПРИБУТКОВІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ЇЇ СУТНОСТІ

Сучасна практика господарювання показує, що багато підприємств здійснюють свою діяльність недостатньо ефективно, та працюють збитково. Це спричинено багатьма факторами: не стабільною економічною ситуацією як в країні так і в світі, введенням військового стану в державі, що призвело до виникнення збоїв в основних бізнес-процесах підприємств: постачанні, реалізації, виробництві. А тому, в нинішніх реаліях життя особливо актуального значення набувають питання, пов'язані з пошуком нових підходів до підвищення рентабельності та прибутковості суб'єктів господарювання, які є підґрунтям їх сталого розвитку. Закономірним результатом ефективної діяльності будь-якого підприємства є прибуток. Він виступає втіленням додаткової вартості в продукті виробництва, цільовим орієнтиром і стимулом для подальшого розвитку. Водночас прибуток як позитивний фінансовий результат є винагородою бізнесу за його підприємницький хист, понесені ризики.

Прибуток є універсальною економічною категорією ефективності, яка встановлює взаємозв'язок між усіма іншими показниками та узагальнює результати діяльності підприємства. Він забезпечує самофінансування, розширене відтворення, вирішення проблем економічного стимулювання та забезпечує умови для сталого розвитку підприємства. Значимість прибутку в фінансово-економічних відносинах господарюючих суб'єктів призвели до виникнення значної кількості різних гіпотез та концепцій щодо трактування цієї категорії [1]. Підвищення прибутковості підприємств залежить від стабільного механізму управління фінансовими результатами. Саме тому важливого значення набуває раціональна побудова системи бухгалтерського обліку як джерела оперативної інформації, від достовірності якої залежить ефективність управління, що в підсумку визначить нові конкурентні можливості суб'єкта господарювання.

Зі сторони класичної економічної теорії прибутковість сприймається як здатність генерувати прибуток і здійснювати рентабельну діяльність. Але сучасні реалії господарювання змінили модель управління і перенесли пріоритети в площину забезпечення платоспроможності підприємства за рахунок ефективної системи реалізації наявних можливостей і підвищення його потенціалу шляхом впровадження інноваційних технологій. В табл. 1 наведено інтерпретацію категорії «прибутковість» в контексті сучасних наукових досліджень.

Таблиця 1

Трактування сутності категорії «прибутковість»

Автор, тема дисертації (рік захисту)	Інтерпретація категорії
<p>Хмелевський О. В. [2] Механізм управління прибутковістю промислового підприємства (на прикладі машинобудування) (2008)</p>	<p><i>Прибутковість підприємства</i> – стан підприємства, що вказує на здатність генерувати прибуток, здійснювати рентабельну діяльність, забезпечувати платоспроможність, зростання та сталий розвиток</p>
<p>Кучер Л. Ю. [3] Прибутковість виробництва молока та економічні важелі її підвищення в сільськогосподарських підприємствах (2012)</p>	<p><i>Прибутковість</i> – економічна категорія, що характеризує ступінь кінцевої економічної ефективності використання ресурсів та успішності менеджменту, за якої підприємство за рахунок виручки від реалізації продукції повністю відшкодовує витрати на її виробництво та реалізацію й одержує прибуток як основне джерело відтворення й матеріального стимулювання персоналу</p>
<p>Антонюк Р. Р. [4] Організаційно-економічний механізм забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств (2016)</p>	<p><i>Прибутковість</i> – економічний стан підприємства, що проявляється як реалізована і потенційна здатність генерувати позитивний фінансовий результат від здійснення господарської діяльності, котрий полягає в перевищенні доходу над здійсненими витратами в обсязі, достатньому для подальшого ефективного функціонування, та задоволення корпоративних та суспільних інтересів</p>

Джерело: побудовано за інформацією [2; 3; 4]

Досліджуючи прибутковість підприємства через призму її парадигмальних рис Хмелевський О. В. [2] зазначає, що: 1) категорія «прибутковість» взаємопов'язана та збалансована з показниками, що характеризують результати діяльності та конкурентоспроможність підприємства; 2) простежується взаємозв'язок прибутковості з

послідовністю стадій життєвого циклу підприємства на основі оцінки потенціалу прибутковості; 3) основне місце в теорії управління прибутковістю займає проблема дослідження зовнішнього і внутрішнього середовища її формування, орієнтованого на активізацію та зростання підприємництва. Також науковець виділяє систему взаємопов'язаних показників прибутковості, а саме: *дохід – додана вартість – прибуток – чисті грошові потоки*. З позиції автора, «кожен із абсолютний показник прибутковості вказує на перевищення доходів над витратами, які понесені в результаті господарської діяльності, і змінюють потоки економічних вигід» [2]. Відносні показники прибутковості Хмелевський О. В. вибудовує в ранговій структурі за двома основними параметрами: широтою концепції прибутку (який знаходиться у чисельнику), витрат, ресурсів та капіталу, що міститься у знаменнику матриці їх побудови.

Кучер Л. Ю. [3] виділяє принципи, на яких має базуватись вимірювальна система показників прибутковості, а саме: 1) забезпечення чіткого економічного змісту показників і співставності їх у часі та просторі; 2) досягнення термінологічної узгодженості; 3) системність та відповідність запитам користувача; 4) повнота й точність відображення критерію ефективності; 5) автономність; 6) відповідність між прибутком і факторами, що зумовили його одержання; 6) зручність у використанні; 7) комплексність; 8) адаптивність (гнучкість); 9) адекватність. На думку науковця, вимірювальна система показників прибутковості має включати як часткові (допоміжні) показники, які показуватимуть прибутковість спожитих ресурсів, так і узагальнюючі показники, спираючись на які, робитимуться кінцеві висновки.

Антонюк Р. Р. [4] рекомендує прибутковість підприємства оцінювати за такими параметрами: 1) розмірність; 2) потенціал; 3) якість. *Розмірність* прибутковості автор розглядає як параметр, який позиціонується як результативність діяльності підприємства й оцінюється за допомогою комплексу показників рентабельності та абсолютних показників прибутку. *Потенціал* прибутковості включає сукупність ключових вихідних внутрішніх і зовнішніх умов господарювання, що відображають можливості підприємства здійснювати рентабельну діяльність, одержуючи й нарощуючи прибуток. *Якість* прибутковості акумулює сутність характеристик прибутку, що відображають ефективність діяльності підприємства в контексті виконання його місії.

Результати дослідження теоретичної складової категорії «рентабельність» дали можливість стверджувати, що вона характеризує

відносну прибутковість господарської діяльності підприємства і виступає частковим показником її ефективності. Як зазначає Самусєва Л. Ю., «рентабельність підприємства – відображає кінцеві результати діяльності у відносному виразі, виступає показником ефективності і являє собою процентне співвідношення абсолютної суми певного виду прибутку і будь-якого показника, що характеризує економічні результати, ресурси або витрати підприємства у вартісній формі» [5]. Економічна сутність рентабельності полягає в тому, що цей показник показує частку прибутку, яку підприємство отримує на одну одиницю витрачених ресурсів. Показники рентабельності використовують для оцінки результатів діяльності підприємства, його структурних підрозділів, у ціноутворенні, інвестиційній політиці, для порівняльного аналізу підприємств-конкурентів, для вибору варіантів формування асортименту й структури продукції, аналізу раціональності виробництва продукції.

Сучасний стан економіки держави характеризується динамічними змінами, які вимагають постійного вдосконалення механізмів управління підприємствами з метою підвищення їх прибутковості та ефективності діяльності. Прибуток як обліково-економічна категорія має вагомий цінність в процесі планування та прогнозування майбутньої діяльності суб'єкта господарювання. Він є основним показником в пошуку й порівнянні альтернативних способів вкладення капіталу, оцінці ефективності майбутніх інвестицій. Прибуток оцінюється через призму фінансово-господарської діяльності та майбутніх перспектив розвитку підприємства. При цьому основним критерієм виступають майбутні витрати та можливість їх зниження. З однієї сторони прибутковість підприємства відображає ефективність роботи внутрішнього менеджменту, з іншої – адекватність адаптації до динамічних факторів зовнішнього конкурентного середовища. Вона має виражатися у спроможності здійснення соціально-економічної місії підприємства та акумулювати в собі досягнуті результати, можливості їх нарощення в майбутньому.

Література:

5. Степаненко О. І. Дефініція категорії "прибуток": науковий аспект. *Збірник наукових праць "Проблеми системного підходу в економіці"*. 2022. Вип. 1(87). С. 89–96.

6. Хмелевський О. В. Механізм управління прибутковістю промислового підприємства (на прикладі машинобудування) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Хмельницький. 2008. 23 с.

7. Кучер Л. Ю. Прибутковість виробництва молока та економічні важелі її підвищення в сільськогосподарських підприємствах : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Харків, 2012. 23 с.

8. Антонюк Р. Р. Організаційно-економічний механізм забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Львів, 2016. 22 с.

5. Самусева Л. Ю. Управління рентабельністю в підприємствах ресторанного господарства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Донецьк, 2012. 23 с.